

vzdálenosti. Ukazuje, že těmito „brýlemi“ je také dobře vidět manipulovatelnost čtenáře prostřednictvím blízkosti či vzdálenosti origa, konstruovaného autory mediálních zpráv. Ke konci svého díla autor podává výklad Buberovy knihy *Já a Ty* (1995) z deiktické perspektivy. Buber pojednává o přecházení mezi světem Já–Ty a Já–Ono, což se pro deiktickou analýzu přímo nabízí. Tato analýza má ovšem i podle autora jisté závažné epistemologické meze a čtenář se v ní obtížně orientuje.

Aplikace deiktické perspektivy je široká a sahá od gramatiky přes *code switching* (přepínání mezi jazykovými kódy) – pro který ji sama zvažují –, polaritu bulvární versus seriózní média až po využití k popisu jakékoli souvislosti mezi dvěma či více protichůdnými póly určitého jevu, kterou jiné metody nemusejí vyjevovat tak zřetelně. Monografie obsahuje i návodné doporučení, jak ji číst, a to jak pro společenské vědce a lingvisty, tak pro novináře a další sociální aktéry, kteří se podílejí na vytváření mediální krajiny, neboť část knihy je určena i jim. Samek jistě pasáže knihy doporučuje širší veřejnosti, ovšem nesdílím autorův názor, že se tyto pasáže čtou snadno – to platí i o relativně nejpřístupnější čtvrté kapitole. Knihu lze doporučit nejen čtenářům, kteří se zamýšlejí nad tím, jak je možné, že se v českých zemích i ve světě mění veřejný diskurs směrem, jaký jsme po hrůzných událostech první poloviny minulého století považovali snad již za překonaný, ale i každému, kdo se snaží pochopit a uchopit sociální realitu z různých analytických úhlů pohledu.

Autorovy precizně definované termíny, silná snaha o pojmovou přesnost a exaktní výklad problému mají bohužel vedlejší efekt – v textu je řada málo známých, a tudíž obtížně srozumitelných výrazů, což vede k náročnému čtení se slovníkem. Knihu je tak těžké číst jedním dechem, a to nejen v jejích ryze teoretických pasážích.

Zuzana Terry

Helena Kubátová a kol.: *Mezigenerační proměny způsobu života na Hlučínsku*
Praha, Sociologické nakladatelství (SLON)
2015, 355 s.

Hlučínsko (lidově označované jako Pražská či Prajzsko) je historicky svěbytný mikroregion, jenž se nachází v oblasti západního (tzv. Opavského) Slezska. Přibližnou polohu tohoto regionu bychom mohli hledat v místě zhruba mezi Ostravou a Opavou a na severu pak sousedící s hranicí dnešního Polska. S výjimkou měst Hlučín, Dolní Benešov a částečně i města Kravaře se jedná především o venkovskou oblast se současným počtem obyvatel pohybujícím se okolo 66 tisíc. Byla to zejména jeho geografická poloha, která zapříčinila velmi specifický historický vývoj Hlučínska, vyznačující se především častým střídáním státních celků, k nimž území Pražské náleželo, což ve spojení s určitou izolovaností velmi výrazně přispělo k formování řady výrazných kulturních, společenských a dalších specifik tohoto relativně malého slezského kraje. Právě na Hlučínsko a jeho specifika je zaměřena recenzovaná práce.

Publikace *Mezigenerační proměny způsobu života na Hlučínsku* je výzkumná práce, jejímž cílem je popsat a v kontextu historické reflexe a zejména pak nabídnutých tezí vybraných sociologických teorií i dále porozumět mezigenerační transformaci toho, jakým způsobem tři generace obyvatel Pražské (poválečná, normalizační a polistopadová) v minulosti žily a v současné době dále žijí své životy v tomto poněkud zapadlém, avšak z hlediska zbytku celé České republiky naprosto unikátním regionu. Niha má tedy aspiraci zprostředkovat čtenářům obraz vybraných aspektů způsobu žití jednotlivých generací obyvatel Hlučínska a současně nabídnout historicky a sociologicky podložené zdůvodnění jejich někdejších i současných podob a proměn.

Recenzovaná práce je odbornou monografií autorského kolektivu vedeného olo-

mučkou socioložkou Helenou Kubátovou, přičemž vedle autorů působících na olomoucké Filozofické fakultě Univerzity Palackého se na publikaci podíleli rovněž pracovníci Vysoké školy finanční a správní v Praze. Kniha je vedle úvodního a závěrečného slova strukturována do celkem čtyř navazujících kapitol, jež postupují od popisu historie Hlučínska a jejího vlivu na kolektivní paměť a identitu jeho současných obyvatel přes teoretické uchopení společenských procesů působících v současné fázi vývoje moderní společnosti, jež jsou v publikaci využity jako relevantní rámce pro interpretaci a vysvětlení identifikovaných proměn způsobu života na Hlučínsku, až k podrobnému popisu metodiky vlastního kvalitativního výzkumu a prezentaci jeho zjištění. Mimo tuto primární část je kniha dále doplněna dvojicí appendixů, které seznamují čtenáře s historií příslušníků ozbrojených sil Německé říše pocházejících z Hlučínska a taktéž s potřebnými informacemi k použitým datům Českého statistického úřadu. Součástí publikace je rovněž rozsáhlý aparát příloh, který zahrnuje přiložený scénář polostrukturovaného rozhovoru, použitý dotazník, získané informace o struktuře respondentů a jejich rodičích, prezentaci zjištěných hodnotových preferencí jednotlivých generací Hlučičanů a grafické schéma v textu nabídnuté interpretace získaných kvalitativních dat.

Úvodní kapitola (s. 19–62) je stručným popisem historie Hlučínska a současně snahou identifikovat předpokládaná uložistě kolektivní paměti jeho současných obyvatel a v závěru rovněž určitým úsilím uchopit vliv novodobých historických faktorů na podobu specifické regionální identity těchto lidí.

Ačkoli je možné nalézt podrobnější popis historie Hlučínska v jiných zdrojích, jsou prezentované informace v kontextu zaměření celé knihy dostačující a ve svém celku působí jako vhodný a logický začátek celé knihy. Počátek popisu historie hlu-

čínského regionu začíná zmínkou o jeho slovanském osídlení v 7. století, pokračuje informacemi o příchodu většího množství německy mluvícího obyvatelstva především ve 13. století, o zesílení českého vlivu v první polovině 14. století a o jeho opětovném oslabení v důsledku výsledku třicetileté války. Za nejvýznamnější historickou událost vzdálenějších dějin, jež svými důsledky přímo přispěla k formování specifického charakteru tohoto regionu, je nicméně pokládáno až připojení Hlučínska k tehdejšímu Prusku v návaznosti na porážku Rakouska v prusko-rakouských válkách (1742–1746) – ostatně i samotné označení Prajzák či Prajská je odvozeno od německého Preußen (Prusko). Právě souhra určitého, byť omezeného průniku pruské (německé) kultury mezi hlučínskou populací a zároveň současná snaha se těmto vlivům bránit s pomocí pevnějšího přimknutí se ke zde tradičně vyznávané katolické víře, jazyku a půdě vedla ke krystalizaci typického hlučínského konzervatismu a specifické identity místních obyvatel. Hlučínsko bylo součástí Pruska (Německa) až do roku 1921, kdy podle závěru versailleské konference připadlo Československu. Za další historický mezník s přímým dopadem přinejmenším na první ze tří již v publikaci zkoumaných generací hlučínské populace je následně pokládáno opětovné připojení Hlučínska k Německé říši a obzvláště pak povinnost zdejších mužů (v té době německých občanů) nastoupit do služby v německé armádě: „Byl to jeden z nejdůležitějších momentů vytváření hlučínské identity, protože jeho efekty se projevovaly velmi silně i v následujících desetiletích, a to jak symbolicky, tak ekonomicky a politicky.“ (s. 29) Z poválečných událostí s výraznějším dopadem na regionální charakter je pak zdůrazňován především poválečný odsun jen relativně malé části hlučínské populace a dále pak rozvoj industrializace na blízkém Ostravsku časově doprovázený vynucenou kolektivizací zdejší zemědělské půdy, jež svými důsled-

ky zasáhly nejen pracovní životy zdejších obyvatel.

V další části stejné kapitoly (třebaže by možná nebylo od věci věnovat této části kapitolu zcela samostatnou) jsou prezentovány předpokládané zdroje kolektivní paměti současných obyvatel hlučínského regionu. Jedná se o výčet a částečnou analýzu zdrojů, jakými jsou kupříkladu knihy pojednávající o zdejším regionu, místní folklór, existující památníky či vyprávění obyčejných lidí, jež mají mít potenciální schopnost zprostředkovávat zdejším lidem obraz typických Hlučičanů a jejich společné historie. Je škoda, že autoři neměli ambici důsledněji propojit tuto část práce s jejím hlavním výzkumným zaměřením a nesnažili se tak blíže určit, jakou konkrétnější podobu má kolektivní paměť u zkoumaných generací a s využitím jakých zdrojů z celkového výčtu je u těchto generací jejich kolektivní paměť vystavěna. Bez návaznosti na hlavní výzkumnou část působí tato součást první kapitoly až příliš izolovaně, bez jednoznačného spojení se zaměřením celé publikace, jímž je snaha identifikovat a pochopit mezigenerační odlišnosti zdejšího obyvatelstva. Totožné je to i se samotným závěrem kapitoly, který usiluje o porozumění účinkům působení historie na charakter identity zdejších obyvatel. V tomto případě chybí nejen zřetelné spojení se stanoveným cílem knihy, jedná se navíc jen o opětovné převyprávění již jednou uvedených dějin Hlučínska, nadto pouze doplněné komentářem pravděpodobného vnímání zmiňovaných dějinných událostí místními obyvateli, jenž bohužel působí povětšinou více než předvídatelně, a proto možná nebude čtenáři přinášet nic nového.

Druhá kapitola (s. 63–105) má představovat zpracování a výchozí prezentaci teoretického rámce pro analýzu a interpretaci získaných empirických dat mapujících proměny způsobu vedení života tří vymezených generací obyvatel hlučínského regionu. Kapitola je uvedena postupným před-

stavením teoretických pozic sedmi vybraných sociologů, jež se ve svých pracích zabývají přechodem z industriální do druhé moderny a kteří se současně snaží zachytit rozdíly těchto dvou fází a jejich základní charakteristiky. Právě dvojí podoba moderny představuje zvolené základní teoretické východisko publikace. Jestliže se autoři publikace nicméně spokojí s prostým přijetím teze o dvou fázích moderny, kde racionalizace je primárním procesem jejího prvního stupně a individualizace a globalizace tento proces poté doplňují v jejím následném postindustriálním stádiu, může se v kontextu toho jevit předcházející zkratkovitě uvedení tezí jednotlivých autorů poněkud zbytečné, pro laické čtenáře navíc jen velmi těžko srozumitelné. Z prezentovaných teoretických pozic vybraných autorů nejsou bohužel odvozeny ani popisované konkrétní modernizační procesy (urbanizace, sekularizace, proměny úlohy práce apod.), na jejichž postupných proměnách má být dvojí podoba moderní společnosti patrná a jejichž empirická manifestace je pro oblast Hlučínska v závěrečné části kapitoly ilustrována s pomocí dat Českého statistického úřadu. Za účelem dosažení menší těžkopádnosti by si tedy tato kapitola možná zasloužila trochu odlišnější podobu svého zpracování, nicméně i tak je možné pokládat zvolený teoretický rámec v podobě sociologické diskuze dvou stádií moderní společnosti a doprovodných proměn jejich funkčních procesů za poměrně nápaditý přístup ke studiu a interpretaci mezigeneračních proměn života (nejen) v historicky velmi specificky formovaném regionu.

Celá třetí kapitola (s. 106–128) je velmi podrobným představením metodiky vlastního kvalitativního výzkumu, a to ve formě poskytnutí velmi detailních informací o přípravě výzkumu i jeho vlastním terénním provádění. Čtenář je na jejich základě schopen získat velmi dobrou představu o celém kontextu praktické realizace výzkumné činnosti. Ze zmiňovaných skuteč-

ností je namísto zde zdůraznit alespoň více než třiletou práci v terénu a úctyhodné uskutečnění celkem 137 rozhovorů s obyvateli Hlučínska.

Závěrečná kapitola (s. 129–284) představuje prezentaci a snahu o interpretaci výsledků uskutečněného výzkumu. Zpracována je formou popisu obsahu a vnitřní struktury vytvořených analytických kategorií. Čtenář je tedy postupně seznámen s celkem pěti tématy, která jsou v závěru vztahově seskupena do vysvětlujícího modelu, jenž propojuje empirickou část práce s jejími teoretickými východisky. Kapitola tedy v této podobě nabízí popis rozmanitých aspektů mezigeneračních rozdílů ve způsobech identifikace místních rodáků se svým regionem, ve způsobu vedení jejich pospolitého života, v podobě jimi prováděných placených i neplacených pracovních činností, ve způsobu vedení jejich rodinného života a konečně i v náboženských záležitostech, které byly a přinejmenším částečně i nadále jsou pro zdejší oblast tradičně typické. Je nutné zmínit, že více než hloubkou se uskutečněný výzkum vyznačuje spíše značným rozsahem svého záběru, což je forma, jež možná nemusí výzkumníkům, kteří jsou zvyklí na důmyslnou práci s velmi specificky vymezenými a důsledně empiricky i teoreticky uchopenými tématy, zcela vyhovovat. Čtenáři je tedy zprostředkováno spíše velké množství (někdy bohužel i nepřekvapivých) informací (doplňných možná až přesprávil velkým počtem výňatků z uskutečněných rozhovorů) než skutečně specificky zaměřený rozbor. Každá z prezentovaných oblastí způsobu žití bezpochyby skýtá možnost mnohem hlubšího prozkoumání. Na druhou stranu poskytuje zvolený přístup možnost, aby se čtenář mohl v základu seznámit s podobou způsobu vedení života na Hlučínsku a jeho mezigeneračních proměn v rozmanitosti a celku, které jsou v reálném světě bezpochyby přítomny, což je samozřejmě výhoda, která nemusí být ve specifičtěji zaměřených studiích vždy přítomna.

Jak již bylo zmíněno, Hlučínsko je velmi specifický region, jehož charakteristiky se v mnohém vymykají charakteristikám zbytku celé České republiky. Nejen v tomto smyslu je proto bezpochyby dobré, že se někdo pokusil zachytit ze společenskovední perspektivy to, jak obyvatelé tohoto osídleného regionu žili a žijí své každodenní životy. Recenzovanou publikaci je v jejím celku možné hodnotit především jako snahu o popis a základní pochopení tohoto složitého fenoménu v jeho existující šíři a komplexnosti, a to i za cenu určitého vzdání se úsilí zaměřit se na zkoumané aspekty způsobů žití Hlučičanů detailněji. Jinými slovy, kniha poskytuje čtenáři základní seznámení s hlučínským regionem a jeho obyvateli.

Josef Kawulok

Jiřina Šiklová: *Omlouvám se za svou nepřítomnost. Dopisy z Ruzyně 1981–1982*
Praha, Kalich Publisher, s.r.o., 2015, s. 244

Vězeňský svět je velmi specifickým prostředím, o kterém je do současné doby popsáno pouze několik stránek, které se tzv. zvenčí snaží zachytit zvláštnosti podmínek života za mřížemi. Dosud zpracované odborné texty vychází z výzkumů zaměřených na posouzení vlivu vězeňských zařízení na odsouzené osoby (Michael Foucault, Erving Goffman), na sexualitu a otázky genderu za mřížemi (Kateřina Nedbálková), na vnímání daného prostředí pohledem personálu věznic (Lukáš Dirga a Jaroslava Hasmanová Marhánková) či na problematiku aspektů hierarchie mezi vězni (Lukáš Dirga, Alena Lochmanová, Petr Juříček). Pro všechny tyto studie je typický aspekt tzv. *nedostupnosti* daného prostředí, který musel být vždy metodologicky vyřešen tak, aby byla zajištěna validita získaných dat.

Tuto badatelskou bariéru autorka Jiřina Šiklová ve své publikaci řešit nemusela,